

De heiligen Cecilia
en Margaretha

Over de Meester van Alkmaar is weinig bekend, zelfs niet of hij wel uit Alkmaar afkomstig was. Wat we wel weten, is dat hij in de vroege 16de eeuw voor een Alkmaarse opdrachtgever heeft gewerkt. Tot voor kort ontbrak een werk van hem in de collectie van Stedelijk Museum Alkmaar. Met de aankoop van twee panelen van deze schilder, waarop vier vrouwelijke heiligen zijn verbeeld, viert het museum op toepasselijke wijze zijn 150-jarig bestaan.

NIEUWE AANWINST

De heiligen Cecilia en Margaretha en de heiligen Agatha en Lucia

Meester van Alkmaar

ca. 1510. Olieverf op paneel, beide 35 cm x 23 cm

Bijdrage: € 226.800, waarvan € 60.000 uit het Themafonds

Middeleeuwen en Renaissance en € 116.000 uit het

VriendenLoterij Aankoopfonds

STEDELIJK MUSEUM ALKMAAR

Aangekocht in 2025 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Themafonds Middeleeuwen en Renaissance en haar VriendenLoterij Aankoopfonds), het Mondriaan Fonds en de Vrienden van Stedelijk Museum Alkmaar

Voorbeeldige vrouwen

Stedelijk Museum Alkmaar opende zijn deuren 150 jaar geleden, op 15 oktober 1875. Sinds die tijd beheert en toont het museum de collectie van de stad, met uiteraard veel werken van kunstenaars die nauw verbonden zijn met Alkmaar, omdat ze er hebben gewoond of gewerkt. Ondanks zijn lange bestaan zijn er vooral pas in de 21ste eeuw werken toegevoegd van voor Alkmaar relevante schilders die nog niet vertegenwoordigd waren in de collectie. Met een van hen was dat tot voor kort niet gelukt: de Meester van Alkmaar, een van de belangrijkste laatmiddeleeuwse kunstenaars die voor een Alkmaarse opdrachtgever werkzaam is geweest. Groot was dan ook de vreugde toen het museum er in april van dit jaar in slaagde om op een veiling twee prachtige paneeltjes met verbeeldingen van vrouwelijke heiligen te verwerven.

De Meester van Alkmaar

Werken van de mysterieuze Meester van Alkmaar zijn zeer schaars en komen vrijwel nooit op de markt. Het nu nog bekende oeuvre bestaat uit circa twaalf werken, waarvan zich er slechts zes in Nederlandse openbare collecties bevonden. Kunsthistoricus en museum-directeur Wilhelm Valentiner was in 1914 de eerste die over de meester schreef en in de eerste decennia van de 20ste eeuw werd een oeuvre geconstrueerd rondom *De zeven werken van barmhartigheid*. Dit veelluik hing ooit in de Grote Sint-Laurenskerk, en is een van de meest iconische werken uit de Alkmaarse geschiedenis. Desondanks werd het in 1918 verkocht aan het

Rijksmuseum om de restauratie van de kerk te kunnen bekostigen.

Over de identiteit van de Meester van Alkmaar, die zijn noodnaam dankt aan *De zeven werken van barmhartigheid*, tasten we nog steeds in het duister. Wel is duidelijk dat het oeuvre van deze meester een belangrijke schakel vormt in de overgang van de late gotiek naar de vroege renaissance, met name in het graafschap Holland en specifiek in de regio Alkmaar. Wat zijn werk van dat van anderen onderscheidt, zijn het heldere kleurgebruik en de levendige scènes, waarin hij met veel aandacht voor attributen en architectuur een verhaal tot leven brengt. Hij werkte in een naïeve schilderijstijl waarmee hij religieuze thema's op een toegankelijke en verhalende manier wist te verbeelden.

Stilistisch wordt het werk van de Meester van Alkmaar vaak vergeleken met dat van de Haarlemse kunstenaar Geertgen tot Sint Jans en de Meester van het Brunswijkse Diptiek. In dit verband wordt ook regelmatig de naam van Jacob Cornelisz van Oostsanen genoemd, die vooral in Amsterdam werkzaam was, maar ook opdrachten in Alkmaar heeft uitgevoerd. Doordat zo weinig Hollandse schilderijen uit de vroege 16de eeuw bewaard zijn gebleven en veel kunstenaars niet bij naam bekend zijn, is er nauwelijks een goed overzicht te geven van de kunstproductie in deze periode.

Vrouwelijke heiligen

De twee nu verworven paneeltjes behoren tot de meest aantrekkelijke en kwalitatief sterke werken van de

De zeven werken van barmhartigheid

Meester van Alkmaar
1504. Olieverf op paneel,
101 x 55 cm (per paneel)
RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Aangekocht in 1918 met steun
van de Vereniging Rembrandt

Meester van Alkmaar. Het thema was zowel voor gelovigen toen als voor museumbezoekers nu aantrekkelijk: vier vrouwen die moedig vasthouden aan hun geloof. De vier vrouwen bevinden zich in een kloostertuin met bloemen en exotische vogels. De kunstenaar heeft veel aandacht besteed aan details. Zo zijn de draak, het orgel en het geschilderde brokaat van de jurken prachtig uitgewerkt. Op het ene paneel zijn de heilige Cecilia en Margaretha verbeeld, op het andere Agatha en Lucia. Volgens oude christelijke verhalen worden deze vier vrouwen herinnerd als moedige vrouwen die hun geloof niet wilden opgeven. Cecilia bleef zingen voor God, zelfs toen ze werd gedood. Margaretha trotseerde een draak, Lucia gaf haar rijkdom weg en Agatha werd zwaar gemarteld - op het schilderij is haar afgesneden borst in een tang te zien. Hun verhalen over standvastigheid en trouw aan God inspireerden gelovigen in de middeleeuwen. Naast deze twee panelen zijn er nog twee met daarop twee vrouwelijke heiligen (Ursula en Cunera op het ene paneel en Catharina en Agnes op het andere) van de Meester van Alkmaar overgeleverd. De huidige verblijfplaats van deze werken is echter onbekend. Er is wel gesuggereerd dat de vier panelen bij elkaar hoorden - misschien als onderdeel van een Maria-altaar - maar dat is niet met zekerheid vast te stellen tot de andere panelen opduiken.

Vertelkracht

Sinds kort schitteren de paneeltjes in de collectiepresentatie *Allemaal Alkmaar*, die in de zomer van 2024 is vernieuwd. Bezoekers worden hierin meegenomen langs de rijke geschiedenis en verhalen van de stad en de omgeving. Daarbij is de meerstemmigheid en diversiteit van het Alkmaar van nu als uitgangspunt genomen voor de verhalen over het Alkmaar van vroeger, waarbij aandacht wordt besteed aan nieuwe en andere perspectieven. Ondanks de rijke artistieke productie in

de 16de eeuw van kunstenaars als Jan van Scorel, Cornelis Buys II en Maarten van Heemskerck zijn de meeste werken in dit deel bruiklenen. De twee paneeltjes van de Meester van Alkmaar hebben de eigen collectie 16de-eeuwse schilderkunst dan ook significant versterkt.

De verwachting is dat deze werken absolute publiekslievelingen worden. De levendige kleuren en gedetailleerd weergegeven elementen als de vogels, de draak en de kloostertuin spreken tot de verbeelding. Er gaat een enorme vertelkracht uit van al de attributen en details waarmee de heiligen zijn uitgebeeld. Deze aantrekkingskracht biedt het museum de kans om bezoekers mee te nemen in de verhalen achter deze werken. Zo kunnen we de iconografie toelichten en ingaan op de relatie tussen mens en geloof in de late middeleeuwen. We zijn dankbaar dat we met de verwerving van de panelen van de Meester van Alkmaar daarbij ook specifiek de rol van vrouwen daarin kunnen uitlichten. Daarmee is het een mooi cadeau aan bewoners en bezoekers van de stad, 150 jaar na de oprichting van Stedelijk Museum Alkmaar. \

Marrigje Rikken is directeur van Stedelijk Museum Alkmaar

De heiligen
Agatha en Lucia